

Latvialainen ajattelijä

Maija Kule, *Phenomenology and Culture*. FSI, Riga 2002.

292 s.

Maija Kule on kirjoittanut miehensä kanssa laajan filosofian tekstikirjan (*Filosofija*, 1991), jota käytetään oppikirjana Latvian yliopistossa ja Taideakatemiassa. Pariskunta on kunnostautunut myös kääntäjinä ja toimittajina filosofian alalla. Maija Kule julkaisi englanninkielisen kokoelman kirjoituksistaan, joista suurin osa on ohjelmallisia tekstejä latvialaisen filosofian ominaislaadun osoittamiseksi. Kokoelma on erityisen kiinnostava useastakin syystä.

Kule nostaa esille kulttuurialueensa ajattelijaita, joita tunnetaan Suomessa vähän tai ei ollenkaan. Teodors Celms on latvialaisen fenomenologian uranuurtaja, joka kirjoitti jo 1920-luvulla Husserlistä kriittisen monografian ja jatkoi sittemmin oman filosofiansa kehittämistä samassa hengessä. Hän oli Alexander Pfänderin hengenheimolainen ja siten jonkinlaisen ”alkuperäisen” fenomenologian kannattaja. Nimitykset ovat usein sudenkuoppia filosofiasa, mutta Celms kuvasi itseään kriittisen realismin kannattajaksi, millä hän luultavasti tarkoitti samaa kuin Husserlkin, kun tämä puhui fenomenologian realismista suhteessa positivismiin kuviteltuun maailmaan. Kule raportoi laveasti ja havainnollisesti Celmsin ajattelua ja liittää hänet lopuksi Latvian fenomenologiseen liikkeeseen. Esitelyn perusteella Celmsille luulisi löytyvän lukijoita myös Suomesta, sillä Celmsin ajattelussa on monia yhtymäkohtia suomalaisen fenomenologian Turun koulun ajatteluun.

Kulelle itselleen uskonnolla ja filosofialla on tärkeä yhteys, koska ne molemmat puhuvat näkymättömästä ja ovat vailla lopullista totuutta vaikka kummassakin juuri totuus on kiinnostava. Karol Wojtylan teos *Toimiva Persoona* on uskonnon ja filosofian välimaastoa, sillä Wojtylaa itseään kiinnosti tapa, jolla ihminen toimii osana suurempaa suunnitelmaa, johon

hän uskoo kuuluvansa. Kun Wojtyla myöhemmin päätyi paaviksi, hän pyrki toteuttamaan omaa filosofista ohjelmaansa, jossa yksilö voi toimia vapaana, kunhan hän ymmärtää kontekstin, jossa vapaus on mahdollinen. Kule käsittelee Wojtylan ajatuksia suhteessa filosofiaan ja paaviuteen. Kun filosofille moraali on usein toiminnan sääntöjen kaanon, paaville moraali saattaa olla toiminnan este, vapauden este. Näin on tietenkin jokaiselle, joka asettaa pääpainon toimivaan persoonaan, joka on eräällä ratkaisevalta tavalla aina vapaa ja alussa.

Kule vertailee Wojtylan ajatuksia muihin merkittäviin katolisiin filosofeihin ja huomaa, että Wojtylalle ihmisen uskonnollisuus ja siis vapaus ovat riippumattomia tunnusmerkkeitä: ihminen voi olla uskova ja vapaa vaikka hän ei valitsisi jotakin tiettyä tunnustusta. Tämä ei Jacques Maritainin tai edes Tuomaan mukaan näytä mahdolliselta. Wojtylan ratkaisu on filosofin ratkaisu, mutta hän on myös myöhemmin korostanut samaa ajatusta, esimerkiksi käydessään Riassa kongressissa, jossa hänen ajatuksiaan kehiteltiin. Tuolloin jo paavina hän totesi, että fenomenologia on ainut filosofia, jonka hän voi ymmärtää, koska se on aina elämän puolella ja puolustaa yksittäisen ihmisen vapautta toiminnassa. Tämä poliittinen kannanotto on mielenkiintoinen, kun miettii katolisen kirkon vahvaa normatiivista ohjeistoa ihmisten yksityselämää varten.

Jesuiitta Stanislavs Ladusans on kolmas Kulen esittelemä ajattelijä, jonka gnoseologia pyrkii toimimaan nykyajan ohjeena sille, kuinka kristillistä ajattelua voidaan pitää avantgardena. Ladusans näkee kirkolla voimakkaan moraalisen vastuun, joka pitäisi toteuttaa kasvatuksen kautta. Tässä hän on varsin samoilla linjoilla Tuomaan kanssa, josta hän on kirjoittanut monografian. Latvian todellisuudessa Ladusans tarkoittaa eräänlaista kirkollista vaihtoehtoa maallistuneelle yhteiskunnalle: kirkon olisi otettava kantaa kasvatukseen, moraalisiin ja kulttuuriin ja pidettävä niissä huoli ”katoamattomista” arvoista.

Katoamattomat arvot ovat arvoja, jotka paljastuvat ihmiselle itsestään. Niitä ei tarvitse opettaa mutta niiden kirkastaminen on tarpeellista. Ladusans on voimakkaasti postmodernia kulttuuria vastaan, koska hän näkee, että relativismi voi tuottaa tuloksetta vain onnettomuutta. Hänen vapautuksen teologiansa – tai tässä tapauksessa gnoseologiansa – tähtää vapauttamaan ihmiset tyhjyydestä, johon suhteellistaminen toisaalta ja faktatieto oppineisuutena toisaalta meidät johtaa.

Maija Kulen esitys näistä kolmesta ajattelijasta on kriittinen ja havainnollinen. Vaikka nämä luvut vievät vain ehkä kymmenenneksen tekstistä, ne ovat vaikuttavinta luettavaa juuri positiivisen ja haastavan epäjansuutensa vuoksi.

Muilta osin kirjassa käsitellään hermeneutiikkaa ja fenomenologiaa, naisen näkökulmaa elämänfilosofiaan (Zenta Maurina ja Simone Weil), juutalaista ajattelua nykyajan maailmassa ja yleensä uskollisen ajattelun merkitystä.

Kirjan loppuosa käsittelee Euroopan ja Latvian suhdetta kulttuurissa ja erityisesti filosofian kannalta. Kyseessä on analyysi, jonka tarpeellisuudesta ei voi esittää epäilyjä. Päinvastoin: Maija Kule on tehnyt omalta osaltaan analyysia, joka olisi välttämätöntä tehdä jokaisessa pienessä kulttuurissa, joka on sulautumassa joko hallinnolliseen Eurooppaan (ja Natoon) tai globaaliin talouskietoumaan, joka hiljalleen pyrkii poistamaan erityislaatuisuuden muilta osin kuin niiltä, jotka auttavat taloudessa. Kule pohtii ideologisen ajattelun tarvetta ja tyhjiötä, jonka sellaisen puuttuminen synnyttää, sekä niitä tekijöitä, joita tämä tyhjiö on omiaan imemään itseensä. Latviassa – samalla tavalla kuin muuallakin – vieraat uususkonnolliset lahat, huumeet, extrem-harrastukset, pornografia ja viihde valtaavat alaa ihmisten mielissä ja kulttuurissa tavalla, jota vastaan on varsin vaikea taistella.

Kule näkee, että maailman jonkinlainen myöhäismodernistuminen, ikään kuin fasismien ja sosialismin uusmuoto, on vaarallinen tapahtumasarja, johon kaikkialla suhtaudutaan liian kevyesti. Kyse ei ole uudesta tuotteesta tai muodista vaan mahdollisesti lii-

kehdannästä, joka tekee ennen pitkää mahdottomaksi pitää yllä moraalia, kehittää etiikkaa ja kasvatusta. Kun intellektuellit ovat jo kieltäytyneet sanomasta, mikä on suunta, tuloksena on ollut, että vähä-älyiset antavat suunnan. Tulos ei ole vapaus vaan massojen järjetön lainehtiminen, joka hukuttaa sekä ihmisyyden että myös kansallisesti tärkeät identifioitumisen keinot.

Maija Kulen kirja on monin kohdin ällistyttävä suorapuheisuudessaan (esimerkiksi kun hän pohtii pahan ja kuolemanrangaistuksen suhdetta) ja tuore siinä, että hän ei ole väsynyt, kyllästynyt, pitkästynyt eikä valmis. Hän on näitä filosofeja, joita aina välillä ilmaantuu, joilla on silmää ja otetta siihen elämään, jota ihmiset elävät, ja samalla taustanaan laaja oppineisuus, joka ei ole kuivattanut vaan pikemmin lisännyt vakaumusta ja raivoa rakastaa enemmän lähimmäisiään.

Maija Kulen kirja antaa myös mainion kuvan Latvian intellektuaalisesta elämästä vapautumisen jälkeen. Maa on ollut itsenäinen 12 vuotta ja sen ihmiset ovat joutuneet luomaan alusta monia kulttuurisen infrastruktuurin tekijöitä, ilman historian tukea. Vaikka tässä työssä on ollut esillä monenlaisia näkemyksiä ja ristiriitaisakin suuntia, näyttää siltä, että Latvian kohtalo on ollut osaavissa käsissä: he keskustelevat vakavissaan arvoista, etiikasta, vuoropuhelusta erilaisten tunnustusten ja vakaumusten välillä ja ovat ilmeisen toiveikkaita tulevaisuuden suhteen vaikka talous on pettäväällä pohjalla, huumeet leviävät hälyyttävästi ja vieraat vaikutteet uhkaavat jo latvian kieltäkin.

Maija Kulen analyysi universumin rytmistä kirjan keskivaiheilla on läheistä sukua Anna-Teresa Tymienieckan vastaavalle ajattelutavalle, mutta Kule liittää nämä kysymykset läheisesti arjen, elämän, kysymyksiin. Vaikka filosofia olisi kuinka taidokasta, on selvää, että me tarvitsemme juuri sellaista ajattelua, joka pelastaa meidät tänään, ei vasta huomenna.

Juha Varto